

РЕЦЕНЗІЇ

У СФЕРІ ФРАНКОВИХ КОНЦЕПЦІЙ

[Пилипчук С. Фольклористична концептосфера Івана Франка : монографія. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 466 с.]

Сучасне франкознавство перебуває на піднесенні. За останні півтора десятка років з'явилася поважна кількість монографій, у яких висвітлено питання майстерності Франка-письменника та оприявлено важливі проблеми, що їх порушував Франко-науковець. Монографічні студії А. Білої, Л. Бондар, М. Гнатюка, Р. Голода, Р. Горака, Я. Гнатіва, Я. Грицака, З. Гузара, Т. Гундорової, К. Дронь, П. Іванишина, Ю. Клим'юка, В. Корнійчука, Я. Мельник, І. Папуші, Р. Піхманця, В. Працьовитого, Г. Сабат, Т. Салиги, Л. Сеника, А. Скоця, Н. Тихолоз, Б. Тихолоза, М. Ткачука, Н. Тодчук, М. Челецької (Барабаш), Р. Чопика, М. Шалати, А. Швець, Б. Якимовича та інших дослідників вивели франкознавчу науку на якісно новий рівень, забезпечили їй перспективи для розвитку й росту. На цьому тлі легко впадає у вічі обмаль ґрунтовних досліджень із царини франкознавчої фольклористики. Монографії О. Дея «Іван Франко – дослідник народнопоетичної творчості» (1953), «Іван Франко і народна творчість» (1955), Т. Рудої «Іван Франко – дослідник слов'янського фольклору» (1974) та О. Вертія «Народні джерела творчості Івана Франка» (1998), попри безперечну наукову цінність, не охопили значної кількості проблем, пов'язаних із пильною увагою Франка до народної творчості. Тим-то особливо вагомими для поступу франкознавчої фольклористики є праці Святослава Пилипчука «“Галицько-руські приповідки”: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка» (2008) і особливо «Фольклористична концептосфера Івана Франка», яка нещодавно вийшла друком.

Другу монографію молодого, хоча й знаного вже, дослідника можна назвати певним підсумком (звичайно ж, проміжним) кількітної копійки праці. Мабуть, не помилюся, коли стверджу, що, збагнувши естетичну природу паремій крізь призму Франкової методології, С. Пилипчук закономірно поширив свою увагу на інші жанри народної творчості, поставивши перед собою мету: з'ясувати внесок І. Франка у вивчення жанрової природи того чи того різновиду усної словесності, продемонструвати принципи й методи його студій, зрештою, показати причетність видатного науковця до розвою низки академічних фольклористичних шкіл.

У дослідженні С. Пилипчука враховано традиції української фольклористики, зокрема й франкознавчої, закладені у працях Л. Білецького, М. Возняка, В. Гнатюка, М. Грушевського, М. Драгоманова, Ф. Колесси, З. Кузелі, В. Перетца, М. Сумцова, В. Щурата та інших учених. Автор послуговується вагомими напрацюваннями сучасних дослідників: Я. Гарасима, В. Давидюка, І. Денисюка, М. Дмитренка, Р. Кирчіва, М. Пазяка, В. Сокола та багатьох інших. І, звичайно, в основу запропонованої монографії покладено цілу низку праць самого С. Пилипчука, в яких порушено проблеми Франкової методології і генології у дослідженнях народної словесності.

Власне, у Вступі до видання С. Пилипчук ствердив: «У фольклористичній спадщині І. Франка викристалізувалися два магістральні напрями дослідження: методологія та генологія. Над вирішенням цих взаємопов'язаних проблем учений працював особливо інтенсивно, вважав, що під час їх розгляду сплітається воедино увесь комплекс основних фольклористичних питань, переконував, що розгортання саме цих дослідницьких векторів у край необхідне для дальшого якісного зрозуміння системи усної словесності» (с. 8). Очевидно, що цих напрямів було більше (годі оминати, наприклад, поетикальний підхід ученого до вивчення уснословесного тексту або ж уважне студіювання взаємодій між народнописаними й суто літературними темами й мотивами, що виходить поза обсяг методології й генології); проте не можна заперечити постійного притягання Франкового інтелекту й духу саме до методологічних та генологічних студій. Якраз із сукупності методологічних та жанрових концепцій Франка С. Пилипчук і виформовує у монографії зриму фольклористичну концептосферу видатного ученого.

Дослідник ставить перед собою завдання «представити узагальнюючу студію, в якій було б повністю враховано досвід попередників та вияскравлено нові, ще не артикульовані коментаторами ідеї І. Франка», зважаючи на багатогранність наукових зацікавлень ученого-фольклориста і, з іншого боку, фрагментарність, одновекторність, застарілість та ідеологічну заангажованість окремих давніших праць (с. 12). Цієї мети С. Пилипчук успішно досягнув, та найголовніший вислід, який ще слід донести до широкого кола читачів, полягає ось у чому: зацікавлення усною народною творчістю й серйозні заняття фольклористикою були для Франка такими ж органічними та мотивованими, як і письменницька, перекладацька і наукова діяльність. Любов до народного слова передалася йому, як сам зізнався, від маминої пісні і батькової кузні, в якій змалечку захоплювався різноманітними розповідями, що бентежили його душу. І хтозна, чи не від захоплення фольклором розпочався Франко-учений...

Хай там як, та вирішити поставлені завдання дослідникові допомагає чітка структура роботи: два розділи, кожен із яких поділяється на менші структурні одиниці. У першому з'ясовано питання Франкової методології, а саме наукову рецепцію ідей тієї чи тієї фольклористичної школи, їхнє застосування в практичній діяльності і, таким чином, формування власної концепції певної школи. Таких шкіл у монографії виокремлено шість: міфологічну, антропологічну, міграційну, компаративістичну, культурно-історичну та філологічну. С. Пилипчукові вдалося тонко проаналізувати неоднозначне ставлення І. Франка до кожної з методологічних шкіл: від несприйняття, критичних зауважень до схвалення й активного використання у власній науковій практиці з огляду на новизну й перспективність. Так, ведучи мову про міфологічну школу, дослідник зазначив: «Висловивши низку аргументів *pro* і *contra*, він (Франко. – *М. Л.*) акцентував на фундаментальних положеннях школи Грімів, крок за кроком вивчав її науково-теоретичну базу, гостро критикував інспіровані “визькодоктринерськими” ідеями спроби увібгати все розмаїття фольклорних явищ у “замкнутий простір” міфологічної теорії, водночас високо оцінював і застосовував у власних студіях ті методологічні знахідки, за допомогою яких відкривалися нові перспективи якісного дослідження складних фольклористичних проблем» (с. 31). Також чимало продуктивних міркувань Свято-

слав Пилипчук висловлює про працю Франка в силовому полі порівняльно-історичної школи (с. 62–85), де, озброєний потужною ерудицією та широкими знаннями усної й писемної літератур, учений працював зі значною інтенсивністю. Як на мене, Франкові фольклористичні праці, написані в руслі компаративістики («Жидівська війна», «Як виникають народні пісні», «Розбір думи про бурю на Чорнім морю», «Притча про сліпця і хромця», «“Пся кров” і “пся віра”», «Вій, Шолудивий Буняка і Юда Іскаріотський» та ін.), є, мабуть, найцікавішими і справляють неабиякий сугестивний вплив.

Свої судження й положення автор рецензованої книжки розгортає здебільшого за такою схемою: постулати школи – Франкова оцінка цих постулатів – внесок ученого в розвиток ідей школи – власна рецепція дослідника. С. Пилипчук дуже добре зорієнтований у методологічних засадах фольклористичних шкіл, представники яких яскраво виявили себе в українській, російській та європейській фольклористичній науці. Власне, його монографію можна вважати міцним підмурівком для теорії фольклористики, в якій (монографії) особливо цінними є ідеї про присутність Франкового духу й інтелекту у визначальних для розвитку європейської гуманітаристики наукових концепціях.

При цьому, на мою думку, у праці дещо перебільшено роль М. Драгоманова у зацікавленні Франка ідеями певної школи. Звичайно, його впливу на становлення молодшого колеги заперечувати не можна. Бо, як зазначено в монографії, «авторитетний учений, працюючи з першоджерелами, окреслив комплекс підходів, які систематично використовували представники різних шкіл» (с. 19). Драгоманов відкривав для Франка широкі простори для студій. Проте абсолютизувати цього впливу все ж не варто. Франко, книжний талант, освоював колосальні текстові простори, схоплював і осмислював ідеї (зокрема й фольклористичні) і без впливу та прямих вказівок Драгоманова, керувався ними у практичній діяльності. Так, наприклад, нашого ученого привабили наукові ідеї О. Веселовського, «нашого спільного, – за його словами, – вчителя та публіциста на тім інтереснім, але труднім полі дослідів» [1, т. 36, с. 37]. Пам'яті цього вченого Франко присвятив працю «Як творилася слов'янська міфологія». З'ясовуючи тонкощі методологічних підходів до вивчення народної творчості, Франко не міг оминути увагою наукові положення й концепції багатьох і багатьох учених.

Та найголовніше тут не в іменах і впливах. Не применшуючи сили інтелектуального притягання авторитетних науковців, найголовнішим чинником у визначенні методології досліджень у кожному конкретному випадку слід вважати власні наукові пошуки Івана Франка. Скажімо, вже в одній із свої перших «молодечих» наукових студій з царини фольклористики – «Сербські народні думи і пісні» (1877) – він вивчає сюжети, форму й тон цих витворів народного духу, порівнює їх з українськими аналогами, полемізує з О. Пипінім і підсумовує, що в народних піснях міститься «найбільше матеріалу до тої науки, котра тепер займає всіх найзнаменитіших учених, – до народної соціології» [1, т. 26, с. 59]. Тобто в молодого дослідника викристалізуються власні погляди на методологію досліджень і жанр твору, котрі (погляди) поступово формуватимуться у наукову концепцію. У монографії це положення варто було б підкреслити чіткіше.

У другому розділі, практикуючи пожанровий підхід, С. Пилипчук веде мову про 14 видів народної творчості, що їх досліджував І. Франко. Автор монографії ретельно вистудював жанрознавчі праці ученого і реконструював його генологічні концепції колядок, веснянок, весільних пісень, билин, історичної піснетворчості, дум, балад, коломиенок, казок, неказкових прозових форм (легенд, оповідань, переказів), анекдотів, паремій, загадок. Свої судження й узагальнення дослідник буде не лише на основі конкретних жанрознавчих праць І. Франка, а й враховує ті міркування, що розкидані по інших студіях. Наприклад, спеціальних анекдотознавчих праць у Франка немає, проте С. Пилипчукові вдалося вибудувати жанрову концепцію анекдота, уважно «повилловлювавши» Франкові роздуми про цей жанр на сторінках багатьох його студій.

Слід відзначити, що наукові положення С. Пилипчука ґрунтуються на основі вдумливого й прискіпливого аналізу 140 різних за жанром і формою праць І. Франка: містких та розлогих, як-от «Студії на українськими народними піснями» чи «Історія української літератури», і менших за обсягом, іноді зовсім дрібних, проте не менш важливих у науковому доробку. Автор монографії охопив і осмислив широкий пласт Франкового тексту, причому не лише суто фольклористичного, а й літературознавчого, епістолярного тощо. До аналізу залучено й призабуті праці І. Франка. С. Пилипчук не оминає увагою й художнього текстового масиву, інкрустуючи свої судження прикладами з циклу «Веснянки», повісті «Великий шум» і т. д. Книжка «Фольклористична концептосфера Івана Франка» дає читачеві змогу побачити широкий спектр жанрознавчих досліджень І. Франка – теоретика й практика, з'ясувати методологічні підходи до вивчення того чи того жанру, збагнути місце фольклористичної генології в науковому доробку вченого. Очевидно, С. Пилипчукові варто було б звернути увагу на народні повір'я, примівки й заклинання – жанри, що також перебували в полі зору І. Франка («Народні вірування на Підгір'ю», «Гуцульські примівки», Післямова до публікації «Примівки і заклинання» на сторінках «Етнографічного збірника», т. 5, «Щасливий чоловік. Образок із життя білоруського пана з XVII–XVIII в.» та ін.).

Монографія С. Пилипчука, таким чином, становить вагомий внесок у студії над методологією фольклористичних досліджень, закладає міцні підвалини франкознавчої науки про усну народну творчість. Вчасна й актуальна, по суті, перша в галузі теоретичної фольклористики, вона відкриває дослідникам нові перспективи для праці в цій царині. Перекоаний, що поважна студія молодого дослідника викличе резонанс серед наукової громади, займе чільне місце у франкознавчій фольклористиці, стане чітким орієнтиром для наступних досліджень.

Микола Легкий